

« ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ »

—

Ստորեւ կը հրատարակենք հայերէն թարգմանութիւնն այն ճառին զոր կոմս Անճէլօ որ կուզէրնայ արտասանեց Հռոմի մեծ միջերկրում եւ որ հրատարակուած է Cronache della civiltà elleno-latinaի Մայիս-Յունիսի թիւին մէջ :

Հին Հռոմը հայազգի Պարոյր հետտորին, Յուլիանոս կայսեր եւ Ս. Բարսեղի վարպետին, կը կանգնէր արձան մը սա վերտառութեամբ, Regina rerum Roma regi eloquentiae (այլաբարժի թագուհին Հռոմ պերճախօսութեան թագուորին) :

Հայաստանի ձայնը այն ատեն կը զոտարհիմա Հայաստանը կը հեծէ . եւ արդի Հռոմը կը հաւաքէ անոր խորունկ հեծիւնը, Մակեդոնիոյ տրցունքներուն հետ միասին : Այս առաջին անգամը չէ որ Հայն ու Մակեդոնացին կը հանգիպին իրարու մարդկային պատմութեան վիճակագրութիւններուն մէջ :

Աղբնաղոր մակեդոնացին, մեծ սանր հընտրեան ամենէն մեծ իմաստասէրին, որ Մակեդոնացի Յոյն մըն էր, հայ առաջնորդներու ընկերակցութեամբ է որ զնաց զէպի գիտնական Հնդկաստանը, եւ Արեւելքի ոչ մէկ երկրում թերեւս այնքան տարածուած չէ որքան Հայաստանում գիւցաղնական աւանդալէս պը մեծն Աղբնաղորի, Յետոյ յ յիշատակ այն մեծ ծառայութեանց զոր Հայերը մատուցին Յոյն-Մակեդոնացիներուն Ասիոյ մէջ, Հայաստանը որ արդէն տիրապետուած էր լալորդաբար Առտորանցիներէ, Պարթիկներէ եւ մինչեւոյն Մակեդոնացիներէն, Աղբնաղորի յաջորդներուն ձեռքով վերածուեցաւ երկնակ անկախ թագաւորութեան, Փոքր եւ Մեծ Հայաստան : Երան՛ թէ այս պատմական վերյուշումը բարեգուշակ ըլլայ, որպէս զի ներկայ մակեդոնական ապստամբութիւնը բարի պտուղներ բերէ զքաղաք հայ ժողովուրդին :

Իտալիան Արեւելքի ճամբուն վրայ ունի բարեկամ ժողովուրդներ, սեղմուած հնդկակալներու մէջ, որոնց մասին ան չի կրնար անփոյթ մնալ . Իսլավամներ եւ Ալպանացիներ՝ զիմացը, Յոյներ, Մակեդոնացիներ եւ Ռուսներ՝ իրեւ երեք ուժով քերգեր, մեր պալ-

քանեան մեծ կամուրջն են զէպի ի Ասիա . այս քաղաքակրթական կամուրջին վրայ հսկելու զերը պէտք է վերադառնայ անոր օրինաւոր տէրերուն որ, հնուքենէն մինչեւ Թրքաց արշաւանքը, ունեցան մեզի հետ քաղաքակրթական յարատեւ յարաբերութիւն մը : Ու Ասիոյ սեմին վրայ, քրիստոնէոյ յառաջապահ յոյն-լատին քաղաքակրթ յախարհին, կը կենան միլիոնաւոր ճնշուած Հայեր :

Ատեն մը, մեր հայերը մենէ լաւ գիտին ինչ ազնուական ժողովուրդ մըն էին Հայերը : Մենք զայդ մոռցանք գրեթէ բոլորովին :

Ատեն է որ նորէն զբաղինք ուրիշն մեր այս Արեւելքի եղբայրներով, եւ անոնց պատմութիւնը վերաշինենք : Թուրքիան չգիտեր ինչ բան է պատմութիւնը ան իր պատմութիւնն իսկ կ'անդիտանայ, որ գրեթէ համակ բարբարոսական է, եւ հետեւաբար կ'արհամարհէ մեր պատմութիւնները, որովհետեւ քաղաքակրթութեան պատմութիւններն են, Բայց մինք Թուրքիոյ մէջ չենք, Մեզի՛ Իտալիոյ Հատմաններու համար, Հայերը նուիրական են շատ պատճառներով : Ես այս պատճառներէն պիտի բռնեմ հոս, նկատի ունենալով ժամանակին կարեւորութիւնը, մէկ քանի՛ միայն . սակայն կը յուսամ որ, եթէ համբերութեան ունենեք ինծի քիչ մը մտիկ ընելու, անոնք պիտի բաւեն ձեզի ճանչցնելու եւ սիրցնելու Հայերը, ձեզ աւելի լաւ համոզելու թէ քաղաքակրթ ժողովուրդներուն եւ մասնաւորապէս մեր շահագրգռութիւնը Հայաստանի համար՝ օրինաւոր է :

Հայ (Armeno) անունին մէջ իսկ, որ, ինչպէս Վերականգն բառը, կը նշանակէ վեհագիւ, ազնիւ, ունինք թերեւս առաջին նշան մը ազնուականութեանը հայ ցեղին աւելի էին՝ քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ՝ քան մեր ցեղը, որուն հետ ծագումով, լեզուով, աւանդութիւններով եղբայր է, եւ որուն նմանն ան ալ հնո թեան մէջ ունեցաւ պաշտամունքը լոյսին եւ կրակին :

Իրենց ճամբուն մէջ, Ասիոյ կեդրոնական սալարարքներէն մինչեւ Արեւմտեան ծովեզերքները, Յոյն-Լատինները ունեցան երկար դադար մը կրակապաշտ Հայերու մօտ, ու նաեւ դիւցաղնական աւանդալէսի մէջ Տրոյիոյ, Երկի իտալիա եկաւ Ենէաս՝ հինապիտը Հռոմուրի ցեղին, կը յիշուի վեհանձն հայ իշխան մը, Զարմայր անունով, որ Պրիամոսի եւ Հեկ-

տորի օգնութեան եկաւ ու Աթլիշիի հարուած-
ներուն տակ ինկաւ :

Հայերը յիտոյ յաճախ կու գային Աթլիշի եւ
Հոռոմ ուսանելու համար. եւ Արշակի սերունդէն
հայ իշխանն մը Նեղոսի իսկ ձեռքէն ընդու-
նեցաւ Հայաստանի արքայական թաղը :

Աւելին կայ : Նոյն իսկ մեր զօրավարը Ներ-
սէս, որ Յուստինիանոս կայսեր օրով զործեց, եւ
որու մասին մեր պատմութեան փոքր դասա-
գրքերը սովորաբար այնքան գէշ կը խօսին,
(չառ ոչ չգնելով որ ան, բերելով յոյն-
րի զանդակաւ քաղաքակրթութիւնը Իտալիոյ
մէջ, նպա տեց այնտեղ կասեցնելու հիւսիսա-
յին արշաւող բարբարոսութեան հոսանքը եւ
տայու արուեստին լոյսի պատուհան մը եւ նոր
թափ մը քրիստոնեայ քաղաքակրթութեան),
միթէ՛ն հայ ազնուականն որ չէ՞ր : Եւ Հայերը
չէին որ իրենց մեծ Սուր Իրիզոր Լուսաւո-
րիչովը արդէն աւարածած էին բովանդակ փոքր
Ասիոյ մէջ ամենէն բանաստեղծական լոյսը
գրեթետոնէութեան : անոնք չէին առաջիննե-
րը, միակաները, որ նեմոմօնեցին ասորական
Արեւելիքին մէջ Յուստինիանական իրաւագի-
տութիւնը, որ հռոմական իրաւագիտութիւնն
էր, այն ասին՝ մարդկային արդարութեան
ամենին բարձր եւ ամենին մաքուր արտայայ-
տութիւնը :

Հռոմայեցոց անհաւա թշնամիներն էին Պար-
թեաները : Հայերուն ամենէն վայրագ եւ ան-
հաշտ թշնամիներն են այսօր սերունդները
նոյն Պարթեաներուն, Գիրտերը, վայրենի
հրուներ զոր Բ Դուռը եպարիպօզուքի ձե-
ւով արձակեց Հայերը ցարդելու : Այն միակ
ազգը որ դիմադրեց հզօրապէս եւ յամառաբար
Թուրքիոյն դէմ որ կը յառաջանային Միջին
Խաղա մէջ, գէպ ի Արեւմուտք, քրիստոնեայ
Հայերը եղան : միակ ամուր օգնութիւնը զոր
Արեւմտեան Աշակերտները զատն իրենց ձեռ-
ն արկնելուն մէջ Թուրքերուն դէմ, Հայոց օգ-
նութիւնը օգաւ : Վենետիկցիները Թուրքերուն
դէմ իրենց պատերազմներուն մէջ եւ Ասիա-
յում իրենց վաճառականութեան մէջ, զը-
տան միշտ Հայերուն մօտ կանխահոգ աջակի-
ցութիւն մը : ուստի, տասներեքերորդ դա-
րուն իսկ, ի փութարէն անոնց հիւրասիրու-
թեան, Մարգո Միսանի կը հօգործէր իր Վե-
նետի մէկ պալ. ար. որպէս զի հայ վա-
ճառականներուն քնակարանն ըլլար ան :
Գեղարնական Ասիա եւ Հնդկաստան եր-

թալա համար, մեր ճամբորդները կը բռնէին
Միջին դարու մէջ, ինչպէս Մարգո Փօրօ, Հա-
յաստանի ճամբան ուր վստահ էին լաւ ըն-
գունելութիւն գտնելու, ինչպէս եւ յանձնա-
բարութիւն եւ ընկերակցութիւն՝ աւելի հե-
ռաւոր գաւառներու մէջ, զոր Հայերը արդէն
այցեկեր եւ ծայրէ ծայր ճանցքեր էին եւ ուր
ինչպէս այսօրուան Հնդկաստանի Փարսիե-
րը, իրանեան համառօտ ծագումով եւ հին ա-
տեն համամասն կրօնքով, արդէն անոնք հառ-
տատեր էին վաճառականութեան հզօր տուները
Վիեննայի դրներուն առջեւ, Յովհաննէս
Սողիսեքի թագաւորին հետ այդ քաղաքը
թուրքերու պաշարումէն ազատելու եկած : կը
կրօնէին հզօրապէս հինգ հազար Հայեր : եւ
մեր զարուն մէջ : Ռուսիոյ տարած ամենէն գե-
ղեցիկ յաղթութիւնները, որոնք լայնցուցին
իր պետութիւնը Կելրոնական Ասիոյ մէջ, հը-
պատակեցնելով իրեն թիւրքմէն, թաթար
եւ Գալուզ հրոսներ, արդիւնքն եղած են
փառաւոր յաղթութեանց հայ զօրավարնե-
րու, ինչպէս Մատթիոֆներ, Գեպութոֆ-
ներ, Լապարֆներ, Շոլքովնիցիներ, Տէր-Ղու-
կաստֆներ, Լորրա-Մելիքոֆներ : Թող ձեզ
չխաբէ անուններուն որուս վերջաւորութիւնը
«օֆ» եւ լող : ջնջելով զայն, կը գտնենք
պարզապէս հայ անուններ :

Հայ ծագումէ են քանի մը լիւ՜ եւ հունգա-
րացի մեծանուն ընտանիքներ : հայ էր Հուն-
գարացի ազատական նախարարը Լուքա Պե-
լալ : Հայուէ է նաեւ կենակիցը մեր այն Պա-
րերին՝ Գաղղիոյ գեապան Հոռոմ մէջ, որ իր
ազատական մտքով տաքցուց բարեկամութիւ-
նը Գաղղիոյն եւ Իտալիոյ միջեւ : հայ իշխան
մըն է այն պարսկական գեապանը, զոր Փա-
րիզի եւ Հոռոմ բովանդակ ընկերութիւնը
ճանչցած է եւ կը գնահատէ (1) : Պարսկաստանը
բարեկարգող մեծ եպարքոսը հայ մըն է : Հա-
յաստանի փառքերէն մին է նաեւ իմ Նու-
պար Փաշայն որ ազատեց նեփղոսոսը Թիբեական
բռնաւորութենէն, եւ որուն որդին ներմու-
ծեց նեփղոսոսի մէջ ամենէն բանավարական
սիստեմները երկրագործութեան : Իտալիոյ մէջ
ամենքը կը ճանչնան ինչպէս հայկական քաղա-
քակրթութեան վառարան մը Ս. Ղազարու
կղզիին Միսիթարեան Ակումբը՝ Վենետիկում,
որուն վրայ այնքան հիացաւ Պայրըն :

(1) Մելքոն Ռանին կ'ակնարկուի :

Մ. Ռ.

Բայց քիչեր զխոն որ թուրք կայսրութեան առաջին արուեստաւորները, ֆարսագետները Հայեր են՝ թէ Հայերը առողջ, ուժով, աշխատասէր, դրժիժ միակ ժողովուրդն են Թուրքիոյ՝ որ կ'աշխատի եւ կ'արտադրէ բոլորին համար։

Մեզմէ շատեր կը հիւանան Այվազովսքիի անգղերապանդիւի ծովանկարներուն վրայ, Հակասակ անուան ուսւ-լնակ'ան վերջաւորութեան, տնի Պեսարապիացի հայ մըն էր։ Զիւմ եւ Շահին նկարիչները, Երուսնդ Ոսկան արձանագործը, մեծ գերասան Սիամանը, Մանկասարեան իմաստասէր բնկերարանը, Արծրունի, Մանուէլեան գիտնիւնի, Կարանկեան Ոսկանեան հրապարակագիրները եւ զեւս' յնքան ուրիշներ, ժամանակակից պարծանքներն եւ Հայ ազգին։

Թիֆլիսի եւ Պարսկաստանի հայ տարրը կը ներկայացնէ յառաջընթացութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը։

Պարսից Շահը եւ Ռուսոյ Չարը, կը պաշտպանեն Հայերը իբրեւ ամենէն զարգացեալ եւ ուշիւ մասը իրենց ժողովուրդեան, իրենց երկրին այն մասին մէջ ուր անոնք կը բնակին։ Կաքելէ՝ է դեռ հանդուրժել որ կառավարութիւններուն ամենէն ապուշը գանոնք կոխկուտէ եւ տանջէ։

Նոր արի ներսէս մը (Հայոց ներսէս Պատրիարքը) 18 ծին բարձրաձայն լսելի բրաւ իր ձայնը Պերլինի Վեհաժողովին մէջ, խլել կարենալու համար կառավարութիւններուն կամքէն Դաշնագրութեան այն 61 յօդուածը որով կարելի կը դարձնէին Թուրքիոյ մէջ մէկ քանի բարեկարգութիւններ, համապատասխան օսմանեան լծին տակ մնացող խնդը Հայաստանին ամենէն ստիպողական պէտքերուն։

Սակայն այդ յօդուածը մոտեւր տաս միայով եւ հայ երկտարարութիւնը իրաւամբ ոտքի կելլելով հրաւիրելու համար Թուրք կառավարութիւնը որ զայնադիր գործադրէ, անհունեցաւ որ Պերլինի զանազիրն ստուալորդ պետութեանց անշարժութիւնովն ու յանկարտ անտարբերութիւնովը, Եւրոպան անկարեկիր հանգրիսառեւեղաւ նոր քաղաքու որոնց զոհ գացին երեք հարիւր հազար Հայեր՝ զեւս' վրէժ մնացած։

Հետ աստուածաշնչական աւանդութեան, հայ-

կական Սրարատէն, այդ բարձր, վսեմ լեւնէն՝ աշխարհս դուրս ելաւ երկրորդ անգամ, ջրհեղեղէն յետոյ, եւ երկիրը նորէն բնակաւ, որուեցաւ ու լուսաւորուեցաւ։ Հայկական Կովկասի ծոցէն, ուր Սրամազդի բռնապետութիւնը գամած էր զայն, Պրոմէթէոս տրամադրուստանը՝ զորիական Սրարատէթեան Ստոնած Հեթանկէսին ձեռքով վերջապէս ազատեցաւ։

Չը՞ պիտի գայ ուրեմն իտայիոյ Դորիացիներուն բաղձաքան օրը, որուն մէջ հայ ժողովուրդը պիտի փութի իր երկաթեայ շղթաների, եւ վերջ պիտի զնէ իր արդէն չափազանց երկար տանջանքին։

Եւ այժմ, հաւարենք ողբալիւն ճիշդ որ հովին թեւերուն վրայ, իր ճարտասաններուն, իր հրապարակագիրներու եւ իր բանաստեղծներու միջոցաւ, հետեւն կու գայ մեզ յուզելու։

Հայ հոգին կը հեծէ եւ կը հառաչէ խորապէս իր ժողովրդական երգերուն մէջ (1)։

Հսեցէք ի՛նչպէս սերահար ամուսին մը, Հայաստանէն զազթեւու ստիպուած՝ աշխատութեան ի խնդիր Բիւզանդիոն երթալու համար, հրաժեշտ կ'առնէ իր կնոջմէն։

Ի՞նչ չա՛ն է իմ շատ սպրիւն Որ առանց սիրուց կը մնամ։

Ես ու զու՛ն, հոգեկ, ես ու զու՛ն,

Ես ու զու՛ն, աշխարհ տոյկէկ ի յուն։

Ես ու զու՛ն, աշխարհ, ես ու զու՛ն,

Ես ու զու՛ն, օթվան սարերուն։

Ձեզ ասա՛, հոգեկ, զէզ ասա՛,

Ձաջդդ ուտեմ՝ ունքերդ ի վերայ։ (2)

Հետեւեալ տաղիկները մեզի զգալ կուտան պանդուխտան ջառտանջ կարտը։

Կարկայն ի օտար աշխարհ,

Սիրտ նեղ, կեանքն ի սպառ։

(1) Հոսմի միթիւնիկն զուամբուէն քիչ օր առաջ, լոյտ տեսաւ Փարիզում «Հայ ժողովրդական երգերուն» ֆրանսերէն թարգմանութեանց հաստը մը Նիշակ Զօպանեանի, փոյ Ատանի յատաջարանով, Այդ հատրէն յաղիւցիւք այս մէկ քանի երգերը ու անկից ատրիք Հայաստանի վրայ։ Երբեք ազատական մտնութեանց յիշատակները, Հայ ժողովուրդին վրայ աւելի լայն տեղեկութիւն ունենալ փափաքող ընթերցողներուն խորհուրդ կուտանք այդ հատրը կարգով։

(Մանթ. Ս. տր Կուպերնաթիսի)

(2) Հին ձեռագիր (Ս Ղազարու վանք)։

(Մ. Ս.)

Թէ արտի հարարաթիւն ասես,
Ապաստած քեարեր կը պատուի :
Մարդ որ մարդու կ'անիծի,
Թող առի՝ « Կարկպանա՛ս »,
» Սար քեյ անար էլնի,
» Աւագի մէջ թիւ լաւանս :
» Թէ քեռ աշխարհ լիչես,
» Ողջ անձով է նես դաւազիցն » :
Իմ սիրտը կտի պէս կոտրե.
Քեանիւ ջուր լցեմ կ'տանի :
Ամէն խաղժ ուր ինդեյր կնդե,
Եւ եմ մոլորվե :
Ամէն քեար ուր տեղն ի տառե :
Եւ իմ կլորվե : (1)

Ոչ նուազ սուր է տանջանքը հիւանդ արտին
ուրիշ գաղթական բանաստեղծի մը :

Եւ չէթթալուի մորձ մ'էի :
Ապաստած քարը բուսնի :
Եկին քաշեցին տարին,
Ձիւս ալոց ալոյն տնկեցին :
Շէքըն ալ չէրպէթ արին :
Ուր բերին ինծի ջրեցին :
Երբա՛րք, եկէք զիս տեղս տարէք ,
Ու ձնան ջրով ջրեցէք : (2)

Գաղթական Հայը, որ կը մեռնի հեռաւոր
ամայութեան մը մէջ, վերջին թրխուռն ճիւղ
մը կ'արձակէ .

Եամա՛ն, եամա՛ն. իս Ուսկուտար անցուցէք :
Սեւ Մովը հեղքեցէք, ճամբան ցրցուցէք :
Տարե՛ք իմ մօրս դոնակ, վար գրէք պօ՛ւ մի լա-
ցէք :
Եարուկս ալ վար իջեց ւցէք : Կուսած ծամեր
քակեցէք :
Քուրուկս ալ վար բերէք, ծարուրած աչքն
լացուցէք :

Ձկա՛ն... չե՛ն գար...
Անտէրունչ տարեք իտպեցէք : 3)

Իր կարգին՝ հայ կիներ կը գրկեն գէպ ի իր
սիրական ընկերը սա ճոճիւրե :
Սըծերս իւրուող, եւ կարեկ պամիսեցի,
Մաւերս ճերմկաւ, ճամբախ աշկիցի :
Էսօր թող ձիւն կեի. վեր ձեան կարկուտ կեի :
Իմ եար թող տուն կեի. ձիկ անուշ քուն
կեի : (4)

Երբեմն ամուսնէն բաժնուած կն..ջ երգը
հեշտականութիւն հրատարի կը դառնայ հայ կին
մը սապէս կը արտայայտի իր էրկանը երկարատեւ
բաղակալութեան համար .

Ճարին տասերկու տիւս
Դուն ծովուն եայլն կու կենաս :
Մովը մահանայ կ'ընես,
Իս քնիւ հարաթ կու պահես :
Թեւեթ կարմունջ կապեմ :
Մովեղբէն անցնիս ու գաս : (5)

Ըսէք ինձ Հիմա թէ ասի ճամբարտ բանաս-
տեղծութիւն չէ՞, եւ թէ ժողովուրդ մը որ այս-
պէս սիրել եւ երգել գիտէ, սիրուելու արժանի
չէ՞ : Ըսէք ինծի դարձեալ. լսելով մէկ քանին
այս հայ ժողովրդական կարճ երգերէն, չղգա-
ցի՞ք վերատարփումը բանաստեղծական հող-
ւոյն այն քնքուշ եւ վայելուչ ծագիկէն, որ
Հայ է, վեհեակոյ մէջ փթթած՝ վիթթորիս Ու-
ղանուր անուռով, փայլելու համար իբր չող-
չողուն գոհար մը մեր իտալիոյ բանաստեղ-
ծական երկինքում :

Սակայն զգալու համար թրթույր Հայոց
առողջ հոգիին . պէտք է կարգալ շատ խորհաս
ժողովրդական երգերը հզօր Ձէյթունցիներ-
բուն . այդ Հայաստանի Մոնթենիկոցիները
անպարտելի եւ աննուաճելի , յաւիտեական
ապստամբներ Բ. Դրան զէմ, որուն շնն ուղեք
վճարել եւ շնն վճարել հարկ . անուսակ վայ-
րագ օրօր մը Ձէյթունցի այրիի մը :

Այն քաջ մարդու շապիկին է,
Որ իմ ձեռքովս կարեցի :
Արիւնտ է, կարմիր ներկուած :
Արտասուքով լուացի :
Դա շապիկն է . յն քաջ մարդուն
Որ քեզի հայր կոչում է :
Վրէժ վրէժ ար սոսիս է
Դեղեղմանից կանչում է :
Դէ՛ն մեծացի՛ր, իմ անպելի :
Չարի արիւնը իմէ՛
Քու մօր սրտին միտթարան :
Ու րախո թիւն պարգեւ : (1)

Բայց ինչո՞ւ եւրոպացի բուր մեծ պետու-
թիւնները միադամ՝ չպիտի կարող ըլլան խը-
լելու ամբողջ Հայաստանի համար այն շնոր-
հու մեները զոր ասպետական Գաղղոյ վեհանձ-

- (1) Գ. Շէրինց, Վանայ Սաղ. Ա. մաս Ե. Խ.
(2) Յ. Ժանիկեան, Հեռութիւնք Ակնայ, Մ. Խ.
(3) Գ. Սրուանձտեանց, Համով-Հոտով : Մ. Խ.
(4) Դ. Շէրինց, Վանայ Սաղ. Ա. մաս Ե. Խ.

- (5) Գ. Սրուանձտեան, Համով Հոտով : Մ. Խ.
(6) Վաղգէն երգարան : — Այս երգը Ձէյ-
թունի եր. չէ, ինչպէս տրվուպերնաթիս կ'ըսէ
Մ. Խ.

Յու. Թիւնը առանձին գիտցաւ ատենով սոսանալ Զէյթունի արծիւներու համար: Եւ սակայն ասի պիտի ըլլար միակ ապահով եւ խոհեմ եղանակը զարդեցնելու կոտորածները եւ վերջ դնելու խեղճ Հայաստանի զարաւոր ցաւերուն:

Ներկայիս համար, եւ Թերեւս զեւ երկար ժամանակի համար, Հայերը չեն խնդրեր եւ պիտի չխնդրեն վերակազմութիւնը միակ թագաւորութեան մը, միակ անկախ տէրութեան մը: Անոնք առ այժմ կը գոհնան որ խաղաղ ձգտին ապրելու, իրենց ինչքերովը, իրենց կիներովը եւ իրենց հոգիովը: Հնատունձ ճշմարիտ ազնուականներ, կը սիրեն իրենց աւանդութիւնները եւ զանոնք կը պահպանեն: Կրակոտ հայրենասէրներ: Կը պաշտպանեն իրենց լեռը: Ինքզինքնին ուժով կը զգան եւ չեն ուզեր վերսին ծռել ոչ մէկ գերութեան: Իրենց մէջ գեռ կը կրեն իրենց արիական ուստար աստուծոյ Պրոմէթէոսի ասալին բոցը: Իրենց մեծ Սուրբ Լուսաւորչի եռանդէն, իրենց մարտիրոսներու եւ իրենց առաքելներու վաղձուն հաւատքէն՝ վերստին հրաւիրած: այս մեծ բարերար բոցը պէտք ունի ծաւալուելու եւ տարածուելու, սրպէսզի խառնուի մեր քաղաքակրթութեան լոյսին հետ: Հայկական քաղաքական միութիւնը պիտի կարենայ թիրեւս, օր մը, ճակատագրական, անխուսափելի քաջալուսման մէջ կայսրութիւններուն, եղբայրօրէն զանակցած ժողովուրդներուն վերակենդանացած ու թրթռուն միութիւններուն հանդէպ: Ըլլալ նոր պատմական պէտք մը եւ ստեղծել կեդրոն մը մեծավառ նոր, հզօր արեւելեան կազմաւորութեան մը:

Բայց առայժմ Հայերը կը գոհնան բաւական թիւով, եւ այս քիչն է որ բարձրաձայն կը խնդրենք հոռ անոնց համար:

Կը բաւէ իրենց համար որ մարդավարի կառավարութիւններու տակ վերակազմեն իրենց հոգեկան միութիւնը: Բայց թէ բարբարոս, պաշկոպօղու Քիւրա մը, Սթամպուլի զապթիէ մը, կոյր եւ անառնական, զիռ տիրապետող մնայ ամբողջ ուշիմ եւ քաղաքակիրթ ժողովրդի մը, ո՛չ, ա՛լ այսուհետեւ անհանգուրժելի է ատիկա:

ԱՆՃԵԼՕ ՏՐ ԿՈՒՊԵՐՆԱԹԻՍ

ՍՈՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌԻՆ ԴԵՂՕՆԸ

Հայոց երկրին վրայ դեռ կ'ապրին Սօսիները Արմէնաւանդ եւ յրօտիւնան ու ըստուելին: Ի՞նչ սեղ անոնց՝ անարգաւանդ Արէ մը ետք՝ քերթող, երբ խանդ Ու ներշնչում խնդրել կուգայ: Խրոովայ յը ճիւղերն աստ անպէր փափրսան: «Դո՛ւն ես, արքա՛յ»:

Կ'անցնին անվերջ գարն ու տարին իրերհալած... Դաշտ, զարեւանդ Ու լեռներուն ալ կատարին: Զիւնը՝ փայլուն զերի աղամանդ՝ Կը կըրեն հետքն անոնց հիւանդ, Մանր քայլերուն: «մինչ հոս հսկայ Մանրն, յոյսով միշտ անվերանդ, Կը փըսվըսան: «Դո՛ւն ես, արքա՛յ»:

Սեւ աղէտքի մը նախօրին: Անտառն յուզուած է մահաւանդ... Օ՛հ, կալերուն հացն ու գարին... Տունե՛րն, զիւղե՛րը քարոքանդ... Օ՛հ, Թշնամոյն ըստուելին հոն ժանտ... — Բայց մինչ թաւուտքը կը սըզայ, Ահա ձայնիւ անհրնազանդ Կը փափրսան: «Դո՛ւն ես, արքա՛յ»:

206

Իշխա՛ն, անյայտ դեռ քու անուանդ Հայորդիները ապագայ Ուխտած պաշտում մը մոլեռանդ՝ Կ'աղաղակեն, «Դո՛ւն ես արքա՛յ»:

Վ. ՏԻՐԱՆԵԱՆ

